

Betydelsen av att finna konstruktiva resonemang som beskriver interaktiva mönster

av Bengt-Åke Wennberg

Alla håller säkert med om att det är viktigt med överläggningar och samtal för att kunna samarbeta och komma överens. Sådana samtal kräver emellertid att man använder ett språkbruk och resonemang som varken är hotande eller kränkande och som respekterar varandras kunnande och intentioner.

Det är inte självklart lätt att finna ett språkbruk och resonemang som gör sådana samtal möjliga och samtidigt produktiva. Dagens offentliga diskussion består istället av anklagelser, kritik och misstroendeförklaringar. Man kan exempelvis i presskonferenserna med Anders Tegnell nästan höra hur reportrarna bara längtar efter att finna något saftigt misslyckande som de kan sätta tänderna i och skapa rubriker av.

I mer informella sammanhang och på sociala medier används ofta rent kränkande tillmälen. Var och en har också sina idéer och tyckande om vad som skulle gjorts av "någon annan" eller av ledningen. Ett sådant

språkbruk och tillhörande resonemang är naturligtvis helt olämpligt i ett konstruktivt samtal om sakfrågorna.

När jag 1968 genom det som kallades T-gruppsträning och den så kallade laboriemetoden kom i kontakt med mina danska vänner och med Galvin och Dorothy Whitaker mötte jag ett helt annat språkbruk och andra typer av resonemang om organisatoriska fenomen i samhället. Det visade sig att jag befann mig i en liten men banbrytande grupp som arbetat med och tagit intryck av Kurt Lewins arbeten (Bradford, Gibb och Benne 1964, Bradford 1974).

Dorothy och Galvin Whitaker utvecklade senare Lewins resonemang till att bli vad de kallar "Research Partnerships" (Archer m.fl. 1994) som genom beskrivningarna av samspelet återger personerna ansvar och påverkansmöjligheter för skeenden de skapar och deltar i. Detta är ett arbetssätt vi i vår forskning anammat. I vår abonnemangsrapport 67 presenterar Dorothy Stock Whitaker och Galvin Whitaker utgångspunkterna och resultaten av ett sådant arbetssätt (Whitaker och Whitaker 1997).

Kurt Lewin är en av de moderna pionjörerna inom socialpsykologi samt organisatorisk och tillämpad psykologi. Lewin var jude. Från 1926 var han professor vid universitetet i Berlin, och verkade från 1933 i USA dit han flydde på grund av Hitlers maktövertagande. Lewin var därför djupt engagerad i att försöka förstå och utveckla det demokratiska samtalet.

Lewins arbete handlade till sin natur om mänskliga interaktiva skeenden. Lewin hade samma utgångspunkter som enligt Anton Törnberg (2017) sociologen Gabriel Tarde hade. Bägge forskarna arbetade med förståelsen för och kunskapen om mänskliga interaktiva skeenden.

Interaktiva skeenden är av en speciell natur. Interaktiva skeenden formas av personerna tillsammans. Ingen kan ensam ges eller ta ansvar för ett sådan skeende. De kan med ett lämpligt språkbruk beskrivas sakligt och utan referens till någon enskild person. Genom att samtala om de *interaktiva skeenden som pågår* frigörs personerna därför från anklagelser och kränkningar som annars kan blockera samtalet.

Det har i mina uppdrag, och senare i mitt samarbete med Monica Hane visat sig att den ansats, som Tarde och Lewin hade, just genom att de *ser interaktioner som en sakfråga* erbjuder bättre möjligheter till samtal om

det aktuella samarbetet och arbetsmiljön än de samtal som erbjuds genom det invanda språkbruket. De aktuella aktörerna ges genom sådana resonemang större möjligheter att ta ansvar för de sociala skeenden de medverkar i och då också för de utfall som skapas.

Allra tydligast blev detta när vi hade anledning att delta i utvärderingar av "goda exempel". Det visade sig att man i de goda exemplen hade funnit språkbruk och resonemang om sin verksamhet som var likartade de som refererades inom ramen för Lewins och Tardes ansatser.

De "goda exempel" som vi berättade om, och som vi väl kunde dokumentera utifrån Tardes och Lewins ansats spreds emellertid inte vidare genom vår dokumentation så som det var tänkt. Resonemangen blev obegripliga för läsare och beslutsfattare som följde av att de så kraftigt skiljde sig från en "mainstream" som dominerades av en kultur som byggde på Durkheims forskningstradition.

Det tänkande som sociologen Gabriel Tarde enligt Anton Törnberg utvecklade stämde emellertid väl överens med våra egna erfarenheter och de insikter som vunnits genom Lewins forskning. Tardes ansatser utgår från att *sociala skeenden skapas genom individernas interaktioner med varandra* inom sina respektive sociala grupperingar.

De strukturer och den inre ordning som uppkommer är således en konsekvens av det interaktiva mönstret. Detta är precis omvänt av vad Durkheim utgick ifrån. Genom att få hjälp att bättre förstå de interaktiva skeenden de deltar i kan deltagarna ta ansvar för dem. Durkheims ansats gör dem istället till "offer" för det som sker.

Jag såg i denna kulturella omställning från Durkheim till Tarde en likhet med de paradigmskiften som hade beskrivits av fysikern och vetenskapshistorikern Thomas S Kuhn (1970). Han använder begreppet *paradigm* för att visa hur man inom naturvetenskap och teknik tvingats genomgå liknande omställningar.

Att det finns ett liknande skifte på vårt område framgår av den skillnad vi ser mellan en ansats i enlighet med Durkheim och en ansats i enlighet med Tarde. Vi har formulerat denna skillnad i tjugo påståenden (Hane och Wennberg 2014).

Vi vet också av egen erfarenhet att i verksamheter där de som berörts av samspelet har kunnat knyta några av de resonemang vi föreslagit till en egen "lived experience" (van Maanen 1997) har det varit möjligt att utveckla nya samspelsmönster.

För att illustrera skillnader i konsekvenserna av ett språkbruk som tar utgångspunkt i Durkheim, med ett som bygger på Tarde, skall jag här använda ett aktuellt exempel, nämligen synen på smittspridning bland utlandsfödda i den pågående pandemin. Jag vill särskilt påpeka att jag vill *illustrera skillnaden i perspektiv*. Det är **inte** en kritik av Folkhälso-myndighetens arbete, som jag respekterar.

När Region Stockholm började redovisa antalet smittade i covid-19 per stadsdel bekräftades bilden att vissa samhällsgrupper – bland dem somalier – är överrepresenterade bland de som smittats. Omgående började man översätta myndighetsinformation till somaliska.

Inom en Durkheimsk ansats resonerar man som om det finns entydiga och enkla samband mellan i detta fall information, anbefalld struktur och beteende. Därför utgår man från att det är möjligt att utifrån bestämma en struktur över huvudet på deltagarna och föreskriva ett beteende.

Föreskrifterna kan uttryckas som rekommendationer men är ändå tänkta just som anvisningar av ett visst beteende. Den generella frågan i en Durkheimsk forskningsansats är då vilken struktur och vilket beteende som bör anbefallas för och i den drabbade gruppen för att problemet skall undanröjas.

Hamid Zafar (GP 11 april 2020) kritiserar denna tankemodell. Zafar tror nämligen inte alls att somalierna har saknat information om viruset och dess följder. Däremot tror han inte informationen mottagits så som myndigheterna förväntat sig. Att bryta och få de berörda att avstå från att delta i de interaktiva mönster som formar en gemenskap är enligt honom inte möjligt bara genom "bättre information".

Det sociala skeendets beroende av interaktiva mönster bryter mot en epidemiologisk grundtanke. Denna utgår från att det är möjligt att statistiskt avgränsa och jämföra grupper som utsätts för exponering, eller som visar vissa oönskade symptom, *med likadana grupper* som **inte** har samma problem. Det vanliga är att man då med statistiska metoder först

visar att det finns en skillnad mellan grupperna när det gäller problem och åtgärder.

Kan man sedan förstå hur skillnaden uppstår kan man sedan räkna med att kunskapen om problemets karaktär gäller för alla andra **liknande grupper**. Om så är fallet kan man *utifrån* tillämpa de åtgärder som var lyckosamma i en "bra" grupp på alla andra.

Denna tanke verkar förespegla många som nu kritiserar Folkhälsomyndigheten och Anders Tegnell. De hävdar ofta i pressen att det skulle gå att jämföra Sverige, Kina, Sydkorea, Tyskland, Italien, Frankrike, Norge med flera länder med avseende på de åtgärder man vidtagit i förhållande till de resultat som uppnåtts. Sådana jämförelser är dock meningslösa eftersom de interna interaktiva skeendena var för sig är unika och olika.

Försöken som gjordes med en Lewinsk ansats i mitten av 1900-talet visade tydligt att Durkheims antaganden inte stämmer. Interaktiva mönster är internt stabila (Wennberg och Hane 2013). De förändras och "utvecklas" först om och när deltagarna **inifrån systemet självt** förmår samtala om och beskriva pågående mönster för varandra (Bradford 1974).

Folkhälsomyndigheten löste problemet med de utsatta somalierna genom att sammankalla ledare för olika trossamfund och med dem fundera över vad de var för sig kunde göra i just sina sociala gemenskaper. Men för att sådana samtal skall bli produktiva behövs att någon medverkar till att det inom sådana sociala grupper etableras ett samtal som tar andra utgångspunkter än de som av deltagarna vanemässigt använts.

Det är sannolikt de tidigare utgångspunkterna – exempelvis från Durkheim eller andra kulturella referenser – som medverkat till att de existerande – och kanske oönskade – interaktiva mönstren skapats och upprätthålls. Om man utifrån söker bryta sådana mönster uppstår frustration och aggressivitet.

Det handlar således inte främst om att förändra vilket språk som talas och vilken information som förmedlas utan om att forma begreppssystemet så att deltagarnas underliggande "sensemaking" samt deras förgivettaganden om sin egen verksamhet blir mer realistiska och "pratbara" med hänsyn till det som skall åstadkommas (Weick 2005).

Detta faktum gäller även de många olika fall jag har stött på i min praktik. Vad som skiljer den Tardska ansatsen från de antaganden jag mött och hur det visat sig möjligt att introducera nya och mer realistiska utgångspunkter i en speciell verksamhet skall jag behandla i kommande bloggar.

Referenser och källor

Vi vill underlätta för läsaren att finna de texter vi refererar till på nätet. Det är ofta svårt att från ett word- eller pdf-dokument att få en länk att fungera direkt. Vi rekommenderar därför läsaren att kopiera bifogade länk och klistra in den i brousern. Domänen "naetverkssamhaellet" som finns i länkarna tillhör Samarbetsdynamik AB.

Archer L, Hicks L, Whitaker D och Whitaker G (1994): Research Partnerships – Ways In which organisations and university-based facilitators/researchers may work together in partnerships to carry out research, facilitate programme and staff development and improve quality of work and of work life. Heslington: Department of Social Policy and Social Work, University of York.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Andrarapporter/U13Research_Partnerships.pdf

Kuhn T S (1970): The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: University of Chicago Press.

Bradford L P, Gibb J R och Benne K D (ed) (1964): T-group Theory and Laboratory method. New York: John Wiley & Sons.

Bradford L P (1974): National Training Laboratories - Its History 1947 - 1970. Bethel: Library of Congress Catalog Number 74-1989.

van Manen M (1997): Researching Lived Experience - Human science for an action sensitive pedagogy. Walnut Creek: Left Coast Press Inc.

Törnberg A (2017): The Wicked Nature of Social Systems _ a Complexity Approach to Sociology. Göteborg: Avhandling 2017-03-17, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap.

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/51507/3/gupea_2077_51507_3.pdf

Weick K E (1995): Sensemaking in Organizations. Thousand Oaks: Sage Publications.

Weick, K, Sutcliffe, K M, & Obstfeld, D (2005). Organizing and the process of sensemaking. Organization Science, 16(4): 409–421.

Wennberg B-Å & Hane M (2012): Slutsatser om interaktiva skeenden med utgångspunkt från Michael Tomasellos och Franz de Waals forskning. Degerfors: Kunskapsabonnemanget.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Bloggar/Bloggar2020/Slutsatser_om_interaktiva_skeenden.pdf

Wennberg B-Å & Hane M (2014): Tjugo påståenden som kan förändra samarbetet i arbetslivet. Degerfors: Samarbetsdynamik AB. Texten reviderad 2020.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Bloggar/Bloggar2020/Tjugo_pastaenden2.pdf

<https://naetverkssamhaellet.se/artikelkategorier/>

Whitaker D S & Whitaker G (1997): Kurt Lewin – His Dynamic and Force Field Models in Contemporary Research, Management and Practice. Degerfors. Abonnemangsrapport 61: Samarbetsdynamik AB.

https://naetverkssamhaellet.se/Filerpdf/Kabnrappporter/61Kurt_Lewin.pdf

Zafar H (2020): Myndigheternas blinda fläck. GP 11 april 2020.

<https://www.gp.se/ledare/myndigheternas-blinda-flack-1.26600073>